

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Christendom en Economie.

I.

Onder den titel „Christianity and Economics” heeft Lord Stamp een boekje geschreven, dat alleszins aandacht verdient.

Het aantal geschriften, dat zich met de verhouding van Christelijke religie tot het economische leven bezig houdt, is eigenlijk niet zoo heel gering. Men hoort dikwijls klagen over het gemis aan principiële voorlichting — klachten, die niet heelemaal ongegrond zijn — maar het blijkt dat veel van wat in het verleden gepubliceerd is, niet die belangstelling heeft gekregen, welke verwacht kon worden. Voor dat gebrek aan interesse zijn verklaringen te geven (die er op het oogblik weinig toe doen); feit is echter, dat iemand, die zich ernstig bezig zou houden met het verzamelen van literatuur als hier bedoeld, geruimen tijd noodig zou hebben. En tevens zou blijken, dat die literatuur belangrijke gegevens voor den tegenwoordigen tijd zou bevatten.

We zijn maar al te spoedig geneigd — de razend snelle ontwikkeling van het economische leven, de geweldige veranderingen, die zich op dat terrein hebben voltrokken, de enorme moeilijkheden waarvoor we staan, zijn daar mede de oorzaak van — van te voren geschriften uit het verleden, zelfs uit het recente verleden, als verouderd te beschouwen; al voordat zij gelezen zijn. Welnu, dat is verkeerd. Kuyper's en Sikkel's sociale geschriften zijn niet verouderd, wel — helaas — bij velen onbekend. De beroemde rede van Kuyper op het eerste Christelijke Sociale Congres (1891) is ook voor deze dagen, juist voor deze dagen, van groote waarde. En zoo zouden we door kunnen gaan.

Wie kent Georg Wünsch's „Evangelische Wirtschaftsethik”? Zeker, dit werk gaat van geheel andere beginselen uit dan de onze; de schrijver is (of was?) Marxist, „religieus-marxist”. Maar het is nog altijd de moeite van ernstige studie waard. In ieder geval had het een prikkel kunnen vormen om de problemen, die deze schrijver stelt en uitwerkt, kritisch te onderzoeken. Dat is veel te weinig geschied. Ondanks de behoefte en de begeerte naar principiële studies op het gebied der economie.

Die begeerte, welke thans sterk leeft, is weer oorzaak, dat elk werk, dat in dezen tijd verschijnt en zich met de relatie tusschen de Christelijke beginselen en het moderne stoffelijke leven bezig houdt, met blijdschap wordt begroet. Vandaar, dat we voor het boekje van Sir Josiah Stamp, nu Lord Stamp, aandacht meenen te mogen vragen. Het is het lezen inderdaad waard! Misschien is het goed, om eerst de hoofdstukken te noemen, waarin het werk verdeeld is.

Na een inleiding en een voorwoord, krijgen wij een uiteenzetting van de methoden om het probleem, dat Lord Stamp stelt, te benaderen. Vervolgens (hoofdstuk II) een beschouwing over den economischen achtergrond van de Christelijke onderwijzing. Daarna over de prediking van Jezus Christus tot de menschen van zijn tijd (III); over de verhouding van de Christelijke leer tot het economisch leven in het verleden (IV); over de fundamentele Christelijke principes (V); over de houding van de Kerk in den tegenwoordigen tijd (VI), en tenslotte een hoofdstuk, dat algemeene beschouwingen en conclusies geeft (VII).

In de inleiding (die van de hand van Rufus M. Jones is, de hoofdredacteur van een serie werken, waarin ook dat van Lord Stamp een plaats gevonden heeft) wordt gezegd, dat het boekje „Christianity and Economics” de innige relatie tusschen Christelijke idealen en de economische orde behandelt. Dat is, zegt Jones, een moeilijk en doornig onderwerp, vol verraderlijke hindernissen en gevaren, vol moeilijkheden, die overwonnen moeten worden. Er zijn, luidt het, op het oogenblik niet veel menschen, die hun weg door wildernissen van dezen tijd kunnen vinden en uit dezen chaos komen met een duidelijke, krachtige en wijze boodschap, die ons tot richtsnoer kan dienen. Jones meent, dat Lord Stamp een van die menschen is.

Aanstands waarschuwt de inleider de lezers, dat het boekje, hetwelk hij introduceert, niet bedoeld is als een panacee voor onze kwalen. Het zal degenen, die van „patente geneesmiddelen” houden, teleurstellen. De hoofdverdienste is de klare uiteenzetting van het probleem en de gezonde wijze van behandeling. Deze gunstige kenmerken blijken, lezen we, uit de voorloopige conclusies, waartoe de schrijver komt. Het is goed om die conclusies nu reeds te vermelden; zij geven ons aanleiding om daarover eenige opmerkingen te maken.

I. De prediking van Christus, aldus Lord Stamp, heeft voornamelijk een geestelijke en geen economische strekking. Zijn economische uiteenzettingen hadden betrekking op de omstandigheden van Zijn

eigen tijd, die geheel verschillend zijn van die van onze dagen. Dat alleen al maakt het moeilijk, zo letterlijk op de wereld van heden toe te passen.

2. Pogingen om aan de letter der Heilige Schrift richtsnoeren voor ons economisch handelen te ontleenen, hebben, in het algemeen gesproken, gefaald.

3. De Heilige Schrift schrijft geen enkelen bijzonderen vorm van economische of politieke samenleving voor, of een bijzonder plan voor het economische leven. Zij toont zelfs geen voorkeur.

4. De Christelijke stuwkracht tot zedelijke verbetering der wereld is zeer groot geweest. Het is zeker, dat de Westersche beschaving vooral door de Christelijke opvattingen van barmhartigheid en gerechtigheid, en over de afzonderlijke rechten van de individueele ziel werd geleid.

Deze conclusies worden voorts ondersteund door de opvatting, dat de voornaamste taak van het Christendom niet is het ontwerpen en uitwerken van schema's en programma's om maatschappelijke systemen te veranderen, die door onveranderde menschen bestuurd worden, maar dat het de menschen moet vernieuwen: nieuwe menschen moet en wil scheppen, die de begeerde sociale orde nader zullen brengen. Goede harten kunnen wel niet de plaats van goede hoofden innemen, maar de goede harten kunnen het aan goede hoofden mogelijk maken den weg naar het goede leven te vinden.

Zoo ongeveer meent de inleider de strekking van het boekje van Lord Stamp te kunnen samenvatten.

Alvorens den inhoud van „Christianity and Economics” meer gedetailleerd te bespreken, is het wellicht wenschelijk, eenige opmerkingen over de weergegeven samenvatting en haar basis te maken.

De conclusies, waartoe Lord Stamp komt, worden ook hier meermalen vernomen. Het zou weinig moeite kosten deze als karakteristieke uitingen van zekere geestesstroomingen nader aan te wijzen.

Ze bevatten, zooals dat gewoonlijk genoemd wordt, een kern van waarheid. Maar waarheid zijn ze niet; althans is op sommige van die conclusies wel het één en ander aan te merken.

Dat geldt ook voor de twee eerste; het is echter beter, een bespreking daarvan uit te stellen tot de behandeling van de hoofdstukken, waarin zij gemotiveerd worden.

Bepalen wij ons eerst tot de derde conclusie. Neen, de Bijbel is geen staatkundige grondwet en ook niet een verzameling van wetten, die het bedrijfsleven regelen. Maar het zou geheel verkeerd zijn te meenen, dat de Schrift aan den mensch volkomen vrijheid laat, of dat iedere bijzondere vorm geoorloofd is. De Schrift wijst het machtsmisbruik af, eischt dat de mensch als schepsel Gods erkend wordt, veroordeelt het kwaad, dat zich ook in het economisch leven openbaart. De Schrift eischt broederschap en schuldbelijdenis, naastenliefde en gehoorzaamheid. Wie dat erkent, zal zeker besluiten, dat bepaalde vormen der samenleving in strijd zijn met het Woord, dat dit inderdaad bindende voorschriften geeft. En dat de „vrijheid”, die dikwijls geëischt wordt, niets anders beteekent dan een weigering om zich aan die voorschriften te onderwerpen. Zoolang als de vormende factor in het economisch leven voornamelijk een „onstuimigen drang tot daden” (of hoe men dien moge formuleeren) wordt aanvaard — die alles als verwerpelijke hindernis beschouwt, wat hem op een gegeven oogenblik weerhoudt voort te gaan — zal van een gehoorzaam onderwerpen aan de elementaire beginselen der Schrift geen sprake zijn. Het beroep op de conclusie als door Lord Stamp geformuleerd, is in den regel het krachtigst, wanneer men de eischen der Schrift op den voorgrond plaatst, en toepassing daarvan begeert. Want dan komt 't verzet; 't verzet, dat door een wonderlijke wending n.b. op de Schrift wil steunen, terwijl het in wezen niets anders beteekent dan een verwerping van haar gezag.

Bedenkingen moeten ook nu reeds worden ingebracht tegen de stelling, dat de voornaamste taak van het Christendom niet is het ontwerpen en uitwerken van programma's voor veranderingen in het maatschappelijk stelsel, maar veeleer het „veranderen” der menschen. „Het Christendom” — de Chr. godsdienst — kan natuurlijk geen maatschappelijke stelsels bouwen; de Christenheid uit den aard der zaak wel. En zij heeft dat gedaan, zoolang de Christelijke volkeren bestaan; zij heeft voortdurend schema's en programma's ontworpen; zij heeft invloed op de wetgeving uitgeoefend. Of zij daarbij altijd aan haar beginselen trouw bleef, is een andere vraag. Het feit van haar voortdurende werkzaamheid staat echter vast. En zoo zullen ook de „veranderde menschen”, waarvan de inleider spreekt, werkzaam zijn, bouwen aan het maatschappelijk stelsel. En de „goede hoofden”, die de hulp der „goede harten” mogen genieten bij het zoeken van de wegen naar het „goede leven”, zullen als vanzelf samenwerking begeeren, gemeenschappelijk de taak willen aanvaarden. Hoeveel belangrijks 't individu ook in eigen omgeving kan verrichten, de maatschappelijke vraagstukken, de problemen die de samenleving betreffen, kunnen alleen door samenwerking tot

oplossing worden gebracht. Zoodat hier inderdaad een taak voor „het Christendom”, „de Christenheid” is weggelegd; deze taak is één der voornaamste.

Dat blijkt vooral in deze dagen, die overduidelijk aantoonen, dat de volkeren slechts door een gemeenschappelijk erkennen van Gods macht tot coöperatie kunnen worden gebracht. Die overduidelijk laten zien, dat een „eenheid”, welke op stoffelijke en politieke belangen berust, geen werkelijke eenheid is.

We laten het ditmaal bij deze voorloopige opmerkingen. Den volgende keer hopen we met de bespreking van het boekje van Lord Stamp zelf te beginnen. Een boekje, waarvan de inleider zegt, dat de lezer goed zal doen het te „kauwen en te verteren”, en het dan misschien zal „opnemen in het kostbare bloed van een versterkt circulatiesysteem in zijn lichaam”.

A.

B. t. B.

HET BOEK VAN DE WEEK

Verworpen Christendom.

II.

Nog op een ander voorbeeld mag gewezen worden; een voorbeeld, waaruit blijkt, met hoe scherp blik Bruning de situatie overziet en beziet in de kringen waarin hij thuis is. Er was geschreven over den cultureelen bloei van de katholieken van dezen tijd, waaruit men de conclusie getrokken had, dat het katholicisme tot een nieuw hoogtepunt gekomen was. Bruning gaat daar fel en raak tegen in. „Als ik onzen „bloei” vergelijk met datgene wat in vroeger dagen een bloei vertegenwoordigde, zie ik niet met minachting neer op wat heden door sommigen op deze gebieden gepresterd wordt, doch dan concludeer ik slechts, dat er heden hoogstens sprake is van een schraal en schaars knopvormen. En als er heden sprake is van polemiek, beweegt zij zich niet in de nabijheid van een cultureel hoogtepunt, maar houdt zij direct en onmiddellijk verband met een cultureel laagtepunt. Maken wij ons geen illusies. De gevaarlijkste misverstanden zijn de vleeiende.”

En vervolgens geeft Bruning zijn kijk op de verhoudingen, zooals deze zich in katholieke kringen ontwikkeld hebben.

„Overal waar zich een contra aandient, staat men inderdaad in twijfel waarmee men moet gaan fakkelen, met een banbriefje of met een briefje van onvermogen. Men weet het niet, werkelijk, men weet het niet. Men kan soms wel een bezwaartje formuleeren, maar dat bezwaartje wordt na de eerste weerlegging weer ingetrokken en aan een tweede bezwaartje waagt men zich al niet meer. Zoodra er een discussie dreigt, laat men alles — onbeslist — in het midden: in den steek. Men weet het niet. Als men beaamt, beaamt men vaag, met tientallen achterdeurtjes, waardoor men weer met goed fatsoen van het tooneel kan verdwijnen. En als men niet beaamt geschiedt dit al even vaag en met precies zooveel klepperende achterdeurtjes. Men strijdt niet meer, noch vóór, noch tégen meningen. Men beaamt. Men praat. Men glijdt er tusschen uit. Men — toppunt van overtuiging — men sympathiseert, d.w.z. men weet het niet. Het liefst liet men alles maar bij het oude (waarom kan dat nu niet?). De situatie is overal, telkens, voortdurend: onzekerheid, geen oordeel, angst — angst ook de eigen onzekerheid bloot te geven. Men schuwt het contra vooral als bron van polemiek. Men schuwt de polemiek nog meer dan het contra. Als het contra tot geen polemiceeren dwong, kon het contra gevoeglijk crepeeren. Maar het dwingt zijn hebben en houden op tafel te leggen. Evenwel om redenen van welbegrepen eigenbelang doet men zulks liever niet. Zoo redt dus de anti-polemische clan haar houding met het bekende serene glimlachje en het zoetjes-hautaine schouderophalen dat het recht, het voorrecht, het exclusief privilege geworden is van hen, die pretendeeren, de waarheid te bezitten. Maar wederom negeert men iets.

Men negeert n.l. dat men als christen tegenover God, en zichzelf in het bezit der waarheid wanend, aan een ernstige gewetensmeening, juist als deze faalt, en aan de ziel van een mensch die naar enige waarheden voor dit heden zoekt, nog iets anders verplicht is dan het serene glimlachje en deszelfs sinistere minachting. En nog iets anders dan het vonnis, dat altijd achter dat glimlachje op de loer ligt (en waarmee het contra indrukken kan): starrköpfiges Festhalten an der eigenen Idee...”¹⁾

De citaten, die gegeven zijn, zijn wat lang — we stemmen het toe — maar ze geven toch naar ons oordeel een indruk van de frissche en oorspronkelijke gedachten, die in dit boek zijn neergelegd. We hooren hier in vele opzichten heldere geluiden.

Hoewel Bruning afwijkt van de traditioneele roomsche kerkleer op menig punt, is hij toch ook

1) Pag. 40, 48, 49.